

A megújított Suky-címer: Radocsay Dénes: *Gotische Wappenbilder auf Ungarischen Adelsbriefen*. Acta Historiae Artium 1958. Tomus V. Fasciculi 3—4. 327.
A Suky-kehely: Pál Endre: *Suki Benedek kehelye*. Művészettörténeti Értesítő 1966. 2. sz. 89—112.

MURÁDIN JENŐ

TÖRTÉNELMI TABLÓ A SZELLEM SZABADSÁGÁRÓL

(Körösfői-Kriesch Aladár: Az 1568-i tordai országgyűlés)

Torda városnak nincs képtára. Múzuma történelmi emlékeket őriz (legértékesebb darabokat a római korból), s gyűjteményében csak szűkséggéppen kapott helyet néhány értékesebb festmény. Mégis, ha látogató nyit be az egykori fejedelmi házban otthonoskodó városi múzeumba, s ha kellőképp tájékozott a gyűjtemény értékei felől, nem mulasztja el, hogy a „Dávid Ferenc kép“, Körösfői-Kriesch Aladár festménye után érdeklődjék. Határokon túlról érkező vendégek is kíváncsiak rá. A múzeum pedig éppen a Dávid Ferenc évfordulóra figyelve, a nagy reformátor halálának 400. évfordulóján, 1979-ben restauráltatta a képet, és tette hozzáférhetővé minden látogatója számára.

Több mint nyolcvan éve Torda város tulajdona és büszkesége ez a méretre is impozáns történelmi festmény. Egykori városatyák már a kép megfestése idején, a múlt század utolsó éveiben határozatlanul kívántak gondoskodni róla: a nevezetes alkotás a városi közösség birtokában maradjon, s azt bárki kedve szerint megtekinthesse.

A festmény tárgya, keletkezése és sorsa szorosan kapcsolódik Torda történelmi és művelődéstörténeti múltjához. Forrásaink elegendők ahhoz, hogy szinte minden részletében felidézhesük keletkezése történetét.

*

Körösfői-Kriesch Aladár festménye, mely az 1568-i tordai országgyűlés történelmi pillanatát, a vallási türelem és a szellem szabadságának deklarálását örökíti meg, a 19. sz. végén keletkezett. Abban az időben számos vármegye, város és község készült arra, hogy helyi történelmi nevezetességekről, kimagasló eseményekről az utókor számára fennmaradó művészi értékű emléket készítsen. E műveket, köztük erdélyi festők alkotásait, 1896. májusában mutatták be nagyszabású kiállításon. Torda-Aranyos vármegye, illetve Torda város is részt kívánt venni a művészetek e nemes versenyén. Közösségi határozattal döntöttek arról, mi is legyen az az esemény, amely megérdemli a képi megörökítést, és arról, hogy kit kérjenek fel a mű megfestésére. Minderről a korabeli sajtó tudósításai, levéltári adatok (utóbbiak sajnos hiányosan), a kép festőjének vallomásai és a művész életrajzi bemutatói tájékoztatnak.

Torda-Aranyos vármegye hetilapja, az 1891-től folyamatosan megjelenő Aranyosvidék 1894 őszén először hírt arról, hogy a város képviselő testülete érdemben megvitatta és határozatával is megerősítette a történelmi festmény megrendelésének ügyét. A vármegyei főha-

tóság útján a városvezetéshez eljuttatott leiratra a szeptember 5-i közgyűlésen Nesselfeld Miklós városi főjegyző fogalmazott meg és terjesztett elő indítványt. Lelkesedésben nem volt hiány. Nesselfeld előadása olyan buzdító szónoklattá kerekedett, mely biztosította a nemes ügyhöz méltó erkölcsi és anyagi támogatást.

Idézzek itt jegyzőkönyvi hűséggel az akkori városvezetés e kiválóságának beszédéből.¹ „Határozza el a képviselő testület — mondotta felszólalásában a főjegyző —, hogy azon nagy jelentőségű történeti eseményt, midőn 300 évvel ezelőtt az unitárius vallás egyenjogúsága kimondatik az itteni országgyűlésen — egy nagyobb szabású történeti képen korhűen megfesti, megörökíti s erre a célra 3 éven át 500 frtos részletekben fizetendőleg 1500 frtot megszavaz s a kép közelebbi tárgyának és méreteinek meghatározására polgármester [Velits Ödön] elnökölte s főjegyző [Nesselfeld Miklós] tollvitele mellett egy nyolcz tagú bizottságot küld ki [...]“ Beszédét azután így folytatta: „Bármiképpen lapozgatjuk is a történelem könyvét, az indítványunkban megjelölt eseménynél kiválóbbra — mint a mely a lelkiismereti szabadság deklarálása — utalni nem tudunk [...] Ámde az indítványunkban kiemelt momentum nagyban kimagaslik valamennyi felett; nem egyes egyéni szellemi vagy testi erőbeni nagyságát vagy nagy alkotásait van hivatva megörökíteni, hanem erdélyi hazarészünk egyik korszakának egész gondolkozási módját, egész lelki világát, lelki életének egyik legfenségebb megnyilatkozásában, mely megnyilatkozás mint egy üstökös csillag gyúl ki a kis Erdélyből a világ mind a négy tájéka felé, hogy a szabadság, a testvériség, az egyenlőség és a vallási türelem eljövendő fényes napjának előhírnökeként az éjjel sötétség oszlásának kezdetét inaugurálja s nekünk azt az azóta büszkeségünket képező epithetont, hogy »Erdély a vallási türelmesség országa« megszerezze.“

A résztvevők megéljenztek az indítványt, de ennél is több történet. Nagy Olivér képviselő szólalt fel és kevesellte az előirányzott 1500 forintot. Javasolta: ennek kétszeresét, azaz 3000 forintot szavazzanak meg a költségek fedezésére. És képviselő társai egyhangú szavazattal döntöttek javaslata mellett! Így kerülhetett sor arra, hogy az 1894/50. számú közgyűlési határozat nyomán pótdadó kirovásával biztosítsák az anyagiakat a szokatlan méretűre tervezett történelmi tabló megfestésére.

Nesselfeld Miklós előterjesztésének volt egy második pontja is. Ez pedig a városvezetés állásfoglalásának erkölcsi erejét kívánta hangsúlyozni. „Ajánljuk azért — mondotta Torda város főjegyzője —, hogy [a kép] a városi teremben [a városháza közgyűlési termében] felfüggesztve — míg a város áll, hirdetője és terjesztője legyen a szabadság, egyenlőség és türelmesség örök eszméinek.“²

Ezek után a városi tanács a választott téma történelmi körülményei és hiteles forrásai iránt érdeklődött. 6635/1894. számú átiratával nyomban megkereste a kolozsvári unitárius püspökséget és az unitárius egyházi képviselő tanácsot, „hogy mint legközelebből érdekelt fél, s mint olyan, kinek birtokában lehetnek a megfestendő történelmi ténnyel kapcsolatos adatok — szíveskedjék az 1568-iki tordai országgyűlés közelebbi mozzanatait s a jelenyoltak neveit leírni s tanácscsal közölni.“³ November 25-én érkezik válasz a városi tanács érdeklődésére, mely a tordai országgyűlés lefolyásáról, a fennmaradt szűkszávú történelmi utalásokról ad számot. Erre alapozva nevez ki azután a tanács egy nyolc-

tagú bizottságot, azzal a feladattal, hogy a beérkezett információk alapján a kép tárgyát közelebbről „meghatározza“.

A festmény megrendelésének története után nyomozva, a következő értesülés Torda-Aranyos vármegye 1894. december 29-i közgyűléséhez vezet. Ezen a fórumon azonban megyei megrendelést emlegetnek, s annak tárgya furcsamód nem az 1568-i, hanem az 1542. évi tordai országgyűlés lenne. A sajtó beszámolója szerint azt a történelmi eseményt helyeznék tehát előtérbe, melyen „az erdélyi rendek a török által Buda várából kiszorult Izabella özvegy királynét és fiát, János Zsigmondot Erdélybe befogadják és megalkotják a külön Erdélyi fejedelemséget“⁴.

Nincs mód rá eldönteni, mennyire hiteles a sajtó információja az említett megyei közgyűlésről. Tény azonban, hogy ez utóbbi terv többé sehol, semmilyen formában nem bukkan elő. A városi közösség képviselői egységes véleménnyel a korábbi elképzelés, a vallásbéke kihirdetésének témája mellett döntöttek. Borbély György tordai gimnáziumi tanár, az Aranyosvidék akkori szerkesztője így indokolja a választás jogosságát. „Senki alkalmatosabb tárgyat nem találhatott volna e képre, mint azt a jelenetet, mint mikor 300 évvel korábban már a tordai főtéri templomban a fejedelem, a főrendek, távolabbi tartományok követei s a feltörő szellem képviselői között Dávid Ferencz mint a szellem szabadságának megtestesült élő bizonyossága égre emelve kezét, kimondta, hogy mindenki a saját maga hitét és vallását mondhassa magának, s nem a reá erőszakoltat.“⁵

*

Fontos kérdés volt, kit bizzanak meg a nagylélegzetű történelmi kép elkészítésével. Kevés hazai festő mert vállalkozni akkoriban ilyen nagylélegzetű feladatra. Művészetünk parlagi viszonyai eleve elriaszthatták a megyei vagy városi megrendelőket attól, hogy helyi festőket bizzanak meg ilyen felelősségteljes munkával. Máramaros megye ugyan saját művészfiát, Hollosy Simont kereste meg a megtisztelő feladattal, Temes megye pedig a háromszéki Gyárfás Jenőt kéri fel, de például Kolozsvár már a felvidéki Roskovics Ignáchoz fordul képrendelésével. Torda város pedig a budapesti Képzőművészeti Társulattól kért véleményt a legalkalmasabb festő megnevezésére. E művészeti fórum javaslatára a városi tanács Kriesch Aladár festőművészt kérte fel a történelmi tabló elkészítésére, aki a munkát a felajánlott összegért el is vállalta.

A harminckét éves Kriesch Aladár (ki akkor még nem viselte a Körösfői előnevet) mesterségbeli tudásával, művészi ráérzésével elég korán jóhangzású nevet szerzett magának a történelmi és portréfestészet művelői között. S bár nem volt erdélyi származású (Budán született 1863-ban), gyakran látogatott el itt élő rokonaihoz és ismerőseihez. Kolozsvárra éppenséggel rendszeresen leutazott; nagybátyja élt itt, Abt Antal (édesanyjának testvére), a kolozsvári egyetem fizika tanszékének tanára. Egy időben portrémegrendeléseket is kapott a kolozsvári egyetemtől. Az erdélyi történelem mozgalmas eseményeitől ihletődve, egyik korai kompozíciós művének színterét is e vidéken választja meg, 1888-ban készült történelmi munkáján II. Rákóczi György balvégzetű fenesi csatájának emlékét idézi fel. Nem sokkal a tordai megrendelés előtt rokonainál jár a Maros menti Tövisen, akik átviszik a szomszédos diódi birtokukra. A festőnek annyira megtetszik a Boér család diódi udvarháza, és nyugalmas környezetét a festői munkálkodásra annyira alkal-

másnak találja, hogy huzamosabb ideig itt rendezkedik be. „Pompás csűr atelierjében“, ahogyan egyik levelében írja⁶, nagyméretű kompozíciós művek elkészítésére is kiváló lehetőség nyílik.

Itt készül el, Diódon, majdnem a befejező simításokig, a tordai országgyűlés tablója is.

Előbb azonban a helyszínen tájékozik a feladatról.

A megbízás kézhezvétele után Kriesch Aladár nyomban Tordára utazik. Teljes energiával, művészi lelkesedéssel fog neki a hatalmas munka elvégzéséhez. Mint korának minden hivatástudó történelmi festője, ő is fontosnak tartja a helyszín pontos tanulmányozását, a terep ismeretét és a kortörténetben való elmélyülést. Az 1895-ös esztendő elején érkeztetett Tordára. Itt először is találkozott a városi tanács kijelölt nyolctagú bizottság tagjaival, kiktől átveszi a festmény közelebbi tárgyát meghatározó leírást. E dokumentációs munka birtokában (mely nyilvánvalóan az unitárius egyházi tanács közlésén alapult) megkezdí tordai terepszemléjét. Ellátogat a piaci templomba (a Kolozsvárról Tordára vezető út mentén álló római katolikus templomról van szó), melyben a nevezetes eseményre, az 1568-i tordai országgyűlésre sor került. Az impozáns gótikus templom kínálkozó hatalmas falsíkjaik tekintve, helyszínen támadt ötlettel arra gondolt, nem táblaképet, hanem freskót fog csinálni! Kriesch Aladár egyik eszményképének Lotz Károly művészetét vallotta, s mestere — a freskófestészet klasszikus alkotója — példájára gondolt egy — al fresco — falképre. Kétségtelenül szerencsés ötlet volt, de „a tordai urakat“ nem tudta meggyőzni róla. Megbízói kiállítható olajfestményre gondoltak.

Kriesch Aladár gyorsan elkészült a festmény vázlatával, s azt még akkor, 1895 tavaszán a tordai városházán bemutatja. Borbély György az Aranyosvidék május 11-i számában méltatja a nyilvánosság ítélete elé bocsátott kompozíció-vázlatot. Írása azért is értékes, mert kiderül belőle, hogy a polgármesteri irodában közszemlére tett kép a művésznek már a végleges elgondolását összegezte. A kompozíció teljes felépítése, a főbb alakok elhelyezése, szereplőinek gesztusai teljesen azonosak a kész képen látható megoldással. Inkább csak apró változtatásokban, helycserékben mutatható ki a különbség.

A bemutatót (ezt az első tordai kiállítást!) sokan tekintették meg. A kép megnyerte a közönség és a megrendelők tetszését. Kriesch pedig visszatér Kolozsvárra, ahol mint már Tordán is, modellek, történelmi díszletek után néz. „Szenvedélyes, termékeny munkában néhány hónap telik el — írja Dénes Jenő, az első Körösfői-Kriesch Aladár monográfia szerzője —, legszebb tanulmányfej rajzszorozatának ideje ez. Valamennyi tanulmányfeje kitűnő jellemábrázolás, komoly és mély megfigyelésre valló lelki megjelenítés bravúros rajztudással előadva.“⁷ Ugyancsak Dénes Jenő könyvéből tudjuk, hogy Kolozsváron történelmi öltözékeket készítettett képe alakjaihoz, a városban pedig modelleket keres. Vörös krétában — rőtliben — rajzolja meg föllelt alakjait. E. Kovács Gyuláról, a kiváló jellemszínésről készít rajzokat, Koncz egyetemi szolga alakjában fedez fel nagyszerű történelmi profilt, a városi szegényházban talál egy „jó arcú“ öreget. . .

Történelmi vázlatát bemutatták a Képzőművészeti Tanácsnál, majd a kép megfestésére a művész leutazik Diódra. A tágas diódi csűrben

festi fel vakrámára a 12 négyzetméteres vásznat és fog hozzá a festéshez.

Minden dokumentációs munka ellenére a művésznak nem volt könnyű dolga a történelmi milió megjelenítésében. Hiteles források keveset árultak el az 1568. január 6. és 13. között tartott országgyűlésről.⁸ János Zsigmond jelenlétében, a fejedelem kedvenc tartózkodási helyén, Tordán egybegyűlt erdélyi diétán a vezető, mondhatni a történelmi szerep a Dávid Ferencé. Az unitáriusok épp akkoriban püspökké avatott vezetőjéről azonban semmiféle történelmi ábrázolás nem maradt fenn. A festőnek magának kellett tehát megjelenítenie a legendás egyházalapító alakját.⁹ Nem is a fejedelem, hanem a lelkiismeret és a hit szabadsága mellett szót emelő Dávid Ferenc áll a mű exponált helyén.

A sokalakos történelmi festmény szereplőinek azonosítása több leírásban is megmaradt. Teljesen hitelesnek azonban csakis a művész bemutatása tekinthető. Körösfői-Kriesch Aladár másfél évtizeddel a mű elkészülte után — felkérésre — maga foglalja írásba a képen látható történelmi jelenetet. Leírásából idézem: Az unitárius vallásnak „első papját s egyben mártírját is — Dávid Ferencet — látjuk a kép közepén. Balra tőle emelkedettebb trónszéken a fejedelem, mellette két unokaöccse: Báthory István (a fejedelemtől balra) és Báthory Kristóf (jobbra). Mögötte áll az olasz Blandrata György, a fejedelemnek meghitt tanácsadója. Sokat hányatott ember, ki legutóbb Lengyelországból került az erdélyi udvarhoz és az unitáriusokéhoz hasonló tanokat hozott magával a külföldről. Báthory István és Csáky kancellár mögött állanak a szász rendek. Dávid Ferenc mögött balra (tőle jobbra) Csáky Mihály, a kancellár, ki nem vett nagyon részt a vallásos dolgokban, jobbról (Dávid Ferentől balra) Heltai Gáspár, amint a Bibliát forgatja s egy másik papnak mintegy igazolja Dávid Ferenc mondását. Előbbre a padsorok között egy katolikus barát, aki megdöbben a hallottakon és Mélius Péter, debreceni prédikátor, aki szintén bizonyos kételkedéssel fogadja a szónokló szavait. Mögötte, a templom kórusa alatt a székely rendek, fenn a kórusban az asszonyok, elől pedig a padok között egy néhány magyar rend, kiknek nevei nem fontosak.”¹⁰

A tordai országgyűlésről festett tabló magán viseli a századvég történelmi festészetének sajátos jegyeit. Nem válik ki ezek közül stílusának újszerűségével, hanem csakis a művészi teljesítmény minőségével. Kriesch Aladár Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványa volt; az ő nyomdokain haladva és külföldi (müncheni és itáliai) tanulmányútjain ismerkedett a művészi ábrázolás lehetőségeivel. Megismeri a bitumen alapú, mély feketével és barnákkal dolgozó képalkotó művészet eredményeit és korlátait is. S bár közismert, hogy a századelőtől kezdve éppen Kriesch Aladár lesz az, aki a szecesszió úttörőjeként kerül be művésztünk történetébe, fejlődésének e korai szakaszában még nem lép túl a hagyományokon. A tordai országgyűlést ábrázoló festménye még csak nem is sejteti a szecesszió későbbi előfutárának — a marosvásárhelyi kultúrpalota egyik díszítőjének! — annyira jellegzetessé lett festői modorát. Ez a kép inkább a századvégi festészet klasszikus hagyományait követi, s Benczur Gyula képeihez hasonlóan a barokkos fény—árnyék hatásra alapozva jeleníti meg témáját. A festményen a fehér hajú Dávid Ferenc afakját világítja meg a templomablakból beáramló fény. A püspök és prédikátor jobb kezét szívére téve, a balt a világosság felé

emelve nyilatkoztatja ki a hit szabadságának nemes eszméjét. Fekete ornátusba öltözött alakja könnyednek, szinte légiesnek látszik. János Zsigmond, a fejedelem személye, a baldachinos trónus alatt szinte háttérbe szorul. Csak az őt körülvevő Báthoryak és Csáky kancellár világos öltözeke irányítja rá a figyelmet, a néző tekintetét. A szemben levő oldalon a kinyilatkoztatás merészségétől megrettenő kálvinisták és katolikusok csoportja válik ki a követek együtteséből.

A puha, meleg színekkel, mély feketével és nemes szürkékkel megfestett egységes tónusú kép, sajnos, már sokat veszített fényéből.

*

Kriesch Aladár festménye kiváló helyezést kapott az 1896-os budapesti kiállításon. Alkotója már jóval korábban, lényegében 1895 őszén elkészült a mű megfestésével, de sokáig — hónapokig — javíthatott rajta. Az említett esztendő októberében szállíttatja fel a festményt Diódról Budapestre, és ottani műtermében csiszolgat a részleteken. Még 1896 áprilisában is haladékot kér a tordai megrendelőktől, hogy a kép művészi befejezettséggel kerülhessen a közönség elé.¹¹ A kolozsvári Állami Levéltárban föllelt adatok arról tanúskodnak, hogy a város időközben rendszeresen folyósítja a megrendelői ár részletét, s külön 130 forintot fizetnek „Rossi Ferencz gyárosnak“ a festmény díszes kerete elkészítésére.¹²

A képet 1896 tavaszán az akkoriban épült budapesti új Műcsarnok első termében mutatták be. Kriesch Aladár munkája elnyerte a hivatásos művészeti fórumok és a kritika egyöntetű elismerését. A Képzőművészeti Tanács „jegyzőkönyvi elismerést“ szavazott meg számára a kiváló munkáért. Szana Tamás, a korszak legismertebb kritikusa később is mint a kortárs festészet egyik kiemelkedő történelmi képét emlegeti e művet.

*

A kép utóélete nemkevésbé érdekes és tanulságos.

Fogadtatásának sikere meghozza alkotójának a művészi és anyagi elismerést. Kriesch Aladár megkapja a Műbarátok Körének 1500 forintos ösztöndíját. Lehetősége nyílik rá, hogy művét müncheni kiállításon is bemutassa. A Képzőművészeti Társulat a festményről készült heliogravűr másolatot műlapként árusította. 1911-ben a Könyves Kálmán kiadó vállalat reprodukcióban forgalmazta, s azután is többször készítették a festményről képeslap-sokszorosításokat.¹³

Tordára csak az 1898-as esztendő elején érkezett meg a kép, hogy a megrendelő város birtokában elfoglalja előre kijelölt helyét.

Egy 1920-ban kelt tordai riportban az író Gyallay Domokos így számolt be a képről: „A művészetnek bizony nem hazája Torda. Egy hatalmas, igazán szép műalkotás van a városban: Körösfői Kriesch Aladár festménye a vallásszabadság törvénybeiktatásának jelenetéről. A kép a városháza közgyűlési termét díszitené — ha állandóan le nem volna függönyözve. De igen bölcsen lefüggönyözték, mert a pipafüst pusztulással fenyegette.“¹⁴

A második világháborút követően a városra oly sok szenvedést hozó hadiesemények után még ott láthatták a képet eredeti helyén. Nem sokkal azután helyezték el a hajdani fejedelmi házban, a mai városi történelmi múzeumban.

A megsérült és a szakszerűtlen tartástól erősen leromlott állapotú festmény azonban sürgős renoválásra, de legalábbis állagmegóvásra várt. Erre 1979 nyarán került sor. A kolozsvári Művészeti Múzeumban végezték el a képen a legfontosabb restauráló munkát.¹⁵ Így került vissza ismét megrendelői birtokába, a tordai városi múzeumba.

JEGYZETEK

¹ A városi képviselő testület közgyűlési jegyzőkönyve egyéb dokumentumokkal együtt Torda város levéltárába került. S bár utóbb e korszak többi közgyűlési jegyzőkönyvével együtt ennek a művelődéstörténeti értékű iratnak is nyoma vesztett, szövege szerencsés körülmények folytán mégis a kutatás rendelkezésére áll. A Dávid Ferencz-Egylet 1898. április 24-i tordai gyűlésén Simon János tordai unitárius lelkész idézte fel a kép megfestésének történetét — éspedig eredeti levéltári dokumentumok alapján. A szóban forgó jegyzőkönyv eredetijéről Velits Ödön polgármester engedélyével készített másolatot. Az Aranyosvidék 1898. április 30-i (18.) száma pedig leközlölte előadásának teljes szövegét. Az itt idézett jegyzőkönyvszöveget ilyenformán hitelesnek kell elfogadnunk.

² Uo.

³ Uo.

⁴ Aranyosvidék, 1895. V. évf. 1. sz.

⁵ Aranyosvidék, 1895. V. évf. 19. sz.

⁶ Dénes Jenő: Körösfői-Kriesch Aladár. Budapest, 1939., 38. l.

⁷ Uo. 43—44. l.

⁸ A kép eredeti címe: az 1567-iki [!] tordai országgyűlés — vagy a művész tévedése lehet, vagy arra utalhat, hogy az adatszolgáltatók nehezen igazodtak el a mozgalmas történelmi kor eseményei között. Tordán valóban 1567-ben is tartottak országgyűlést, de az a német támadás veszedelmével foglalkozott, míg a vallásbéke kérdését az 1557-i és 1568-i diéta tűzte napirendre. A dokumentációban hiteles forrás lehetett volna Jakab Eleknek éppen Dávid Ferencről írt könyve (Dávid Ferencz emléke. Bp., 1879.), melyben így méltatja az 1568. évi korszakos eseményt: „A történetírónak joga van e tárgyról büszke önérzettel szólni, kötelessége az ősök szabadelvűségéről tisztelettel emlékezni meg.“ (103. l.)

⁹ Az érdekes ikonográfiai kérdésről a festmény elkészülte után Boros György kolozsvári unitárius főgimnáziumi tanár fejtette ki véleményét. „Dávid Ferenczet semminemű kép nem örökölte meg. Róla minden hívének olyan a képe, a milyent magának rajzolt, és természetesen azok közül kevés hasonlít a művészéhez.“ (Aranyosvidék, 1897. VII. évf. 9. sz.)

¹⁰ Keresztény Magvető, 1911. XLVI. köt., 192. l.

¹¹ Kérését az 1896 áprilisában tartott vármegyei közgyűlés hagyja jóvá.

¹² Torda város levéltára, 1896. április 25-i tanácsülés jegyzőkönyve, Kolozsvári Állami Levéltár.

¹³ A festmény nyomatai nagy példányszámban egyházi rendelésre készültek. Képeslapokon is többször megjelentették (1968-ban színesben is). Egyházi kiadványok mellett a két világháború között több hazai lap is leközli a festmény reprodukcióját: Vasárnapi Újság, 1923. 1. sz.; Magyar Nép, 1939. 49. sz.; Keleti Újság, 1940. 109. sz. Utóbbiak között Csiky Andor Keleti Újság-beli felvétele sikerült a legjobban.

¹⁴ Keleti Újság, 1920. III. évf. 157. sz.

¹⁵ A 3x4 méteres festményt egy nyolc tagból álló (hét bukaresti és egy kolozsvári) restaurátor-csoport állította helyre. A munka vezetője Mariana Bojan, a kolozsvári Művészeti Múzeum restaurátora volt. Az egész képet új vászonlapra ragasztották fel, s megerősítették a pergő, leválni készülő festékréteget.

IRODALOM

Jakab Elek: *Dávid Ferencz emléke*. Budapest, 1879.

Orbán Balázs: *Torda város és környéke*. Budapest, 1889.

Boros György: *Tordai országgyűlések*. Torda Emke-Fmlékkönyv, Torda, 1894.

- (-Ö-): *Városi közgyűlés*. Aranyosvidék, 1894. IV. évf. 37. sz. szept. 15.
 -t.: *Torda-Aranyosmegye rendkiv. közgyűlése*. Aranyosvidék, 1895. V. évf. 1. sz.,
 jan. 5.
- Torda város levéltára. Tanácsulési jegyzőkönyvek*. 1896. — Kolozsvári Állami Le-
 véltár.
- * * * *Vármegyénk rendkívüli közgyűlése*. Aranyosvidék, 1896. VI. évf. 17. sz.,
 ápr. 25.
- * * * *Torda város ezredévi képe*. Aranyosvidék, 1896. VI. évf. 29. sz., júl. 18.
 Boros György: *Egy kép előtt*. Aranyosvidék, 1897. VII. évf. 9. sz., febr. 27.
 Simó János: *A tordai országgyűlés képe 1568-ból*. Aranyosvidék, 1898. VIII. évf.
 18. sz., ápr. 30.
- * * * *A vallásszabadság kihirdetése az 1568. tordai országgyűlésen*. KerMagv, 1911.
 XLVI. köt., 192. l.
- Daday Gerő: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Erdélyi Szemle, 1920. VI. évf. 28. sz., júl. 18.
 Gyallay Domokos: *Torda*. Keleti Újság, 1920. III. évf. 157. sz., júl. 22.
 Harsányi Kálmán: *Emlékezés Körösfői Kriesch Aladáról*. Brassói Lapok, 1924.
 XXX. évf. 151. sz., júl. 6.
- Dénes Jenő: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Budapest, 1939.
 Camil Mureşan: *Monumente istorice din Turda*. Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.
 Paul Constantin: *Arta 1900 în România*. Editura Meridiane, Bucureşti, 1972.

ADATOK DÁVID FERENC TÖRTÉNETÉHEZ

1

Az elfogott Dávid Ferenc védelme érdekében hozott
 városi tanácsi határozat, 1579

Március 28-án, szombaton, vagyis a Laetare vasárnapja [a húsvét előtti harmadik vasárnap] *előtti napon a száz választott férfiú össze-
 gyűlvén az alább írtakat határozta*: Megértették ezt is ökegyelmek egész városul [a város nevében], minemű levelet és parancsolatot hoztak urunktól [a fejedelemtől] az plébános uram megtartóztatása [letartóztatása] fe-
 lől. Azért végezték ökegyelmek egész városul, hogy az Önagsága pa-
 rancsolatja tartása szerént az dolog menjen elő az tilalom[ról] és őrzés-
 ből. De mindazonáltal kettőt az Uraim [száz férfiú] közül küldjenek alá az fejedelemhez, és enyhítsék, szállítsák [alá] az Önagsága haragját, mu-
 togassák az kezességet is, hogy — minthogy istennek fogságában is va-
 gyon — jámbor főemberek és atyafiai kezességére az tartóztatásnak gya-
 lázatjával ne terhelné, mert sehova innét el nem megyen.

A húsvét ünnepét követő keddi napon [április 21-én] *a száz választott férfiú az alább írtakat határozta*: Megértették ökegyelmek egész tanácsul az okát, miért kellett [egy]begyűjteni bíró ura[mnak] az várost, tudniillik az plébános mellett való oltalomért. Tetszett ökegyelmeknek egész városul, hogy semmi [rendtartás elleni] vétést nem kellene csele-